

DARCOVSTVO ĽUDSKÝCH ORGÁNOV A TRANSPLANTÁCIE Z POHLADU NORIEM SPRÁVNEHO PRÁVA

ĽUBICA CEHLÁROVÁ

Právnická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach

Abstrakt

V prvej časti príspevku sú objasnené rozdiely medzi slovenskou a českou právnou úpravou týkajúce sa používania pojmu transplantácia, v druhej časti je vysvetlená podstata základných predpokladov pre odber a následnú transplantáciu orgánov a tkanív z tela mŕtveho darcu, a to súhlas s odberom orgánov po smrti a určenie smrti organizmu. Sú v ňom priblížené aktuálne zmeny v právnych predpisoch, obsahom ktorých sú právne normy upravujúce uvedenú problematiku. Objasňuje sa v ňom vplyv uvedených predpokladov na transplantačnú aktivitu v Slovenskej republike.

Kľúčové slová

Zdravotnícke právo, darcovstvo, odber, transplantácia, transplantácia ex morturo, predpokladaný súhlas, určenie smrti mozgu, vplyv príbuzných zomretého na odber.

Abstract

In the first part of the article we are focusing mainly on differences between Czech and Slovak legislation related to the usage of the term 'transplantation'; the second part of the article deals with basic predispositions for excision and the following transplantation of organs and tissues from a deceased donor, e.g. consent with excision of organs after death and stating death of the organism. The article points out the latest changes in legislation, dealing mainly with legal provisions regulating given issues. It clarifies the influence of the abovementioned predispositions to the transplant activities in the Slovak Republic.

Key words

Healthcare legislation, donation, excision, transplantation, transplantation 'ex morturo', expected consent, stating of death of the brain, influence of relatives of the deceased to excision.

Významnou súčasťou správneho práva hmotného sú o. i. právne normy, predmetom úpravy ktorých sú právne vzťahy v oblasti zdravotníctva. Na označenie súboru, komplexu týchto právnych noriem sa v súčasnosti napriek tomu, že nemôžeme hovoriť kodifikácii, čoraz častejšie používa výraz zdravotnícke právo, resp. medicínske právo.¹ V odbornej literatúre sa vzhľadom na dopad európskeho medzinárodného i nadnárodného práva na vnútroštátne zdravotníctvo členských štátov Európskej únie používa aj výraz európske zdravotnícke právo.²

Uvedené právne normy sú obsiahnuté v množstve právnych predpisov rôznej právnej sily. Napriek skutočnosti, že väčšina z nich je prameňom správneho práva, medicínske právo má aj občianskoprávne prvky. Do tejto oblasti významne zasahujú aj právne predpisy z oblasti trestného práva hmotného i procesného a iné.

Takýto multidisciplinárny charakter má i špecifická súčasť zdravotníckeho práva, a to odoberanie a transplantácie orgánov, tkanív a buniek.

Multidisciplinárnosť nespočíva len v právnej úprave tejto problematiky právnymi normami viacerých právnych odvetví. Otázky, ktoré vznikajú v súvislosti odbermi a transplantáciami, sú nie len medicínskymi a právnymi ale i etickými, sú otázkami morálky i náboženstva.

Z právnych predpisov upravujúcich túto problematiku, z ich prepracovanosti a kvality je možné vyvodiť i zmysľanie, názory a istý stupeň vyspelosti národa, ktorý daný právny predpis prijal.

Na kvalitu transplantáčného programu teda vplýva i právne usporiadanie štátu a tradície toho ktorého národa. Okrem spomínaných okolností nemožno opomenúť verejnú mienku, a to vzhľadom na to, že žiadne iné problémy sa tak tesne nedotýkajú verejnej mienky ako práve odbery a transplantácie orgánov.

Netreba však zabudnúť na to, že práve verejná mienka je akýmsi zrkadlom, v ktorom nájdú svoj konečný odraz etika, morálka, náboženstvo, teda všetky tie oblasti, v ktorých sa kumulujú názory ľudí hlásiacich sa ku konkrétnemu národu a tvoriacich jeho myšlienkový základ.³

Darcovstvo, odoberanie, testovanie, spracovanie, konzervovanie, skladovanie, prenos alebo distribúcia tkanív alebo orgánov je v zmysle účinného zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a

---

1 Pozn. autora.

2 KŘEPELKA, F.: *Evropské zdravotnické právo*, Praha: LexisNexis CZ s. r. o., 2004, s. 5.

3 Pozn. autora.

doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov⁴ (ďalej len zák. č. 576/2004 Z. z.) spolu s biomedicínskym výskumom a sterilizáciou považované za zdravotnú starostlivosť v osobitných prípadoch.⁵

Zákon síce pojem transplantácie používa,⁶ no nedefinuje ho. Odborníci z oblasti medicíny však pojmovo pri jeho výklade rozlišujú medzi odberom a transplantáciou, pričom pojmom transplantácia nahrádzajú tzv. prenos, ktorý v zák. č. 576/2004 Z. z. definovaný je, a to ako proces, pri ktorom sa tkanivá, orgány alebo bunky prenášajú do tela príjemcu.⁷ Významový rozdiel medzi transplantáciou a odberom vyplýva aj z používania pojmov zo strany odborníkov, a to transplantačná aktivita a odberová aktivita.⁸

V porovnaní s uvedeným zák. č. 285/2002 Sb. o darovaní, odberech a transplantácii tkaní a orgánů a o zmene některých zákonů (transplantační zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len zák. č. 285/2004 Z. z.) účinný v Českej republike pojem transplantácia vysvetľuje, a to ako proces smerujúci ku zachovaniu odobratého tkaniva alebo orgánu v stálej kvalite pre implantáciu a implantácia tkaniva alebo orgánu príjemcovi, vrátane všetkých postupov prípravy, preparovania a uchovania tkanív a orgánov.⁹ Pri transplantácii teda ide o už odobraté tkanivo, resp. orgán.

Z hľadiska používania odborných výrazov tak, aby sa zachoval ich význam, možno preto zák. č. 285/2002 Sb. považovať za presnejší. Už v § 1 tohto zákona je uvedené rozlišovanie zrejmé, keďže hovorí, že „tento zákon upravuje podmienky darovania, odberov a transplantácií tkanív a orgánov ľudského pôvodu vykonávaných výhradne za účelom poskytovania zdravotnej starostlivosti.“ Definíciu transplantácií u nás neobsahujú ani ďalšie právne predpisy.¹⁰

Česká právna úprava je presnejšia aj v tom, že priamo v predmete úpravy zákona zdôrazňuje ľudský pôvod orgánov a tkanív, ktoré sa darujú, odoberajú a transplantujú.¹¹ Zák. č. 576/2004

---

4 Porov.: § 35-39d zák. č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zák. č. 576/2004 Z. z.)

5 Porov.: 4. časť zák. č. 576/2004 Z. z.

6 Porov.: § 35 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z.

7 Porov. § 35 ods. 2 zák. č. 576/2004 Z. z.

8 Porov.: KUBA, D.: *Transplantačná a odberová aktivita 2005*. In: *Orgánové transplantácie: multidisciplinárny časopis pre transplantačnú problematiku*. Martin: Transplantačné centrum, č. 1-2, 2006, s. 17.

9 Porov.: § 2 písm. a) zák. č. 285/2002 Sb. o darovaní, odberech a transplantácii tkaní a orgánů a o zmene některých zákonů (transplantační zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len zák. č. 285/2004 Z. z.).

10 Porov.: Nariadenie vlády č. 20/2007 Z. z. o podrobnostiach o odberech, darcovstve tkanív a buniek; neobsahuje ju ani Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o darcovstve, odberech ľudských orgánov z tiel živých a mŕtvych darcov, o testovaní darcov a o prenose ľudských orgánov na príjemcu č. 28610/2006-OZSO (ďalej len odborné usmernenie z roku 2006).

11 Porov.: § 1 zák. č. 285/2002 Sb.

Z. z. ľudský pôvod orgánov, tkanív alebo buniek uvádza len v definícii darcovstva.¹² Takéto upresnenie a definíciu darcovstva neobsahovalo ani pôvodné znenie zák. č. 576/2004 Z. z. ani zák. č. 277/1994 Z. z. o zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov (ďalej len zák. č. 277/1994 Z. z.), i keď pôvod ľudského orgánu a tkaniva bol jasný, vyplýval z definície darcu, pod ktorým sa rozumela živá alebo mŕtva osoba.¹³

Podľa môjho názoru, účelom upresnenia pôvodcu orgánu alebo tkaniva v zák. č. 576/2004 Z. z. aj zák. č. 285/2002 Sb. bolo zrejme zdôraznenie existencie aj iných druhov transplantácií, a to predovšetkým tzv. xenotransplantácií, pri ktorých je darcom zviera.¹⁴ Tieto nie sú upravené žiadnym právnym predpisom, prevažujú pri nich medicínske a etické aspekty nad právnymi. Ďalším druhom transplantácií sú tzv. autotransplantácie, pri ktorých je darca súčasne príjemcom. Právne problémy pri nich v podstate nevznikajú.¹⁵

Podrobnosť zák. č. 285/2002 Sb. v uvedených súvislostiach považujem za vhodnú. Napriek tomu je mu uvedená čiara vytykaná, a to predovšetkým v časti týkajúcej sa pravidiel pre stanovenie smrti mozgu.

Napriek vysvetleniu významu pojmu transplantácia je tento v odbornej literatúre používaný aj vo význame odberu orgánu.¹⁶ Príkladom toho je spojenie tzv. transplantácie ex vivo s odberom orgánov za života darcu a tzv. transplantácie ex morturo s odberom orgánov urobeným po smrti.¹⁷

Domnievam sa, že správnejšie je použitie výrazov ako napr. posmrtné odobratie orgánu za účelom transplantácie alebo odobratie orgánu z tela živého darcu za účelom transplantácie.¹⁸ Zodpovedá tomu aj znenie zák. č. 576/2004 Z. z., podľa ktorého „odobrať orgány, tkanivá a bunky z tela živého darcu na účely ich prenosu do tela inej osoby...“,¹⁹ resp. znenie zák. č. 285/2002 Sb., podľa ktorého „odberom sa rozumejú všetky zákroky nutné pre odber ľudských tkanív alebo orgánov určených pre transplantáciu...“.²⁰ Aj v zmysle lekárskeho slovníka je transplantácia (lat. transplantatio) umelé prenesenie tkaniva z jedného miesta organizmu na

---

12 Porov.: § 35 ods. 2 písm. a) zák. č. 576/2004 Z. z.

13 Porov.: § 35 ods. 3 zák. č. 576/2004 Z. z. v pôvodnom znení.

14 Pozn. autora.

15 Porov.: VLČEK, R.– HRUBEŠOVÁ, Z.: *Zdravotnícke právo*. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko, EPOS, 2007, s. 163; Zák. č. 576/2004 Z. z. sa im podrobne nevenuje, napriek tomu ich podstata je vysvetlená, a to v rámci definície tzv. autológneho použitia (§ 35 ods. 2 písm. n), ktorým je odobratie tkanív alebo buniek jednej osobe a ich použitie u tej istej osoby.

16 Pozn. autora.

17 Porov.: BRYCHTOVÁ, K.: *Příspěvek k problematice transplantčního zákona*. In: *Správní právo*. Praha: Ministerstvo vnitra, č. 5-6, 2002, s. 301.

18 Pozn. autora.

19 Porov.: § 36 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z.

20 Porov.: § 2 písm. h) zák. č. 285/2002 Sb.

iné alebo na iný organizmus.²¹

Príkladom spájania odberu a poskytnutia, prenosu orgánu či tkaniva príjemcovi je aj používanie pojmov explantácia a implantácia, ktoré sú označované ako dva úkony, ktoré v sebe zahŕňa transplantácia.²² Explantácia je chápaná ako odber orgánu či tkaniva od darcu a implantácia ako poskytnutie orgánu či tkaniva príjemcovi.²³

Predmetom tohto príspevku však nie je zaoberať sa pojmovým aparátom, ale vysvetlenie základných pojmov a rozdiely v ich zakotvení v právnej úprave Českej republiky a Slovenskej republiky považujem za základný predpoklad pre objasnenie problematiky transplantácií ex morturo, na ktoré je tento príspevok zameraný.²⁴

Mnoho nie len právnych ale aj etických otázok je spojených predovšetkým s transplantáciami ex morturo. Tu je základným problémom predovšetkým problematika definície smrti jedinca, konkrétne vyriešenie otázky, čo sa považuje za smrť človeka, a síce, či ako smrť je uznávaná smrť mozgu, alebo je ňou zastavenie srdcovej akcie, a teda celého krvného obehu.²⁵

Ďalším základným predpokladom je tu vyjadrenie súhlasu osoby s odberom po smrti, prípadne otázka nahradenia tohto súhlasu súhlasom iných osôb.²⁶

Čo sa týka prvého okruhu problémov, súčasný právny stav je jasný. Je upravený zák. č. 576/2004 Z. z.²⁷ a odborným usmernením Ministerstva zdravotníctva SR o darcovstve, odberoch ľudských orgánov z tiel živých i mŕtvych darcov, o testovaní darcov a o prenose ľudských orgánov z tiel živých a mŕtvych darcov na príjemcu č. 28610/2006 OZSO (ďalej len odborné usmernenie z roku 2006, resp. účinné odborné usmernenie). Týmto odborným usmernením bolo zrušené odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva SR č. SZS-4391/1996-Po o odberoch orgánov z tiel mŕtvych darcov (ďalej len odborné usmernenie z roku 1996, resp. zrušené odborné usmernenie).²⁸ Zároveň bola Úradom pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou vydaná Smernica č. 8/2007 o postupe pri odberoch tkanív a buniek z tiel mŕtvych darcov.²⁹

Podstatnou zmenou, ktorú zaviedlo účinné odborné usmernenie je tá, že predmetom jeho

---

21 Porov.: KÁBRT, V.-VALACH, V.: *Stručný lékařský slovník*. Praha: Avicenum, 1997.

22 Pozn. autora.

23 Porov.: BRYCHTOVÁ, K.: *Příspěvek k problematice transplantčního zákona*. In: *Správní právo*. Praha: Ministerstvo vnitra, č. 5-6, 2002, s. 307.

24 Pozn. autora.

25 Porov.: LACA, L.: *Právne a etické aspekty transplantácií*. In: *Zdravotnícke noviny*. Bratislava: Sanoma Magazines Slovakia s. r. o., č. 34-35, 1996, s. 2.

26 Pozn. autora.

27 Porov. § 43 zák. č. 576/2004 Z. z.

28 Uverejnené vo *Vestníku MZ SR*, čiastka 1-2/1997.

29 Pozn. autora.

úpravy sú nie len odbery z tiel mŕtvych ale aj živých darcov. V zák. č. 576/2004 z. z. je uvedené, že „lekár je povinný zisťovať smrť v súlade so súčasnými poznatkami vedy.“³⁰ Podobné ustanovenie obsahoval v podstate aj zák. č. 277/1994 Z. z.³¹ Konkrétne kritériá pre určenie smrti mozgu sú však už uvedené v účinnom odbornom usmernení.³² Uvedené riešenie je považované za veľmi výhodné z toho hľadiska, že v prípade ak by sa v budúcnosti prípadne zmenili podmienky pre určenie smrti, samotné transplantácie by sa realizovali podľa poznatkov medicínskej vedy aktuálnych v danom období. Ak by v zákone bolo len ustanovenie, ktoré presne hovorí, kedy sa osoba považuje za mŕtvu, pričom by neobsahovalo dodatok, resp. usmernenie, že lekár je povinný zisťovať smrť v súlade so súčasnými poznatkami lekárskej vedy, brzdilo by to realizáciu transplantácií, teda muselo by sa vyčkat', kým sa zmení formulácia chápania zisťovania smrti v zákone, t. j. kým sa znenie zákona prispôsobí potrebám a poznatkom praxe, inak by bola realizácia transplantácií v praxi protiprávna.³³

Z tohto dôvodu je zák. č. 277/1994 Z. z. (vzhľadom na podobnú koncepciu to platí aj pre zák. č. 576/2004 Z. z.)³⁴ považovaný za jednu z najspoľahlivejších a najsilnejších právnych noriem na svete,³⁵ a to nie len čo sa týka určovania momentu smrti, ale aj z hľadiska transplantácií ex morturo.³⁶

Výhoda uvedenej formulácie sa potvrdila v nedávnej dobe, keďže v zmysle účinného odborného usmernenia sa zdôrazňuje klinická diagnostika mozgovej smrti bez nevyhnutnosti jej potvrdenia tzv. mozgovou panangiografiou. Klinické vyšetrenie mozgovej smrti musí byť vykonané dvakrát s časovým odstupom v závislosti od toho, či ide o dieťa (tu sa rozlišuje aj jeho vek) alebo o dospelého. Len v prípade nejednoznačného klinického vyšetrenia alebo v prípade nemožnosti vylúčiť prítomnosť kontraindikácií odberu, je potrebné potvrdiť diagnózu mozgovej smrti konfirmačným testom. Ide o jedenkrát vykonanú sériografickú cerebrálnu panangiografiu alebo mozgovú perfúziu scintigrafiu ako dôkaz zastavenia mozgovej cirkulácie a EEG vyšetrenie alebo vyšetrenie sluchových kmeňových evokovaných potenciálov. Napriek tomu u detí do jedného roku veku sa musí jeden z týchto testov vykonať povinne.³⁷

V zmysle zrušeného odborného usmernenia nezvratnosť mozgovej smrti však musela byť

---

30 Porov.: § 43 ods. 1 zák. č. 576/2004 Z. z.

31 Porov.: § 52 ods. 1, druhá veta zák. č. 277/1994 Z. z.

32 Porov.: čl. 7 odborného usmernenia z roku 2006.

33 Porov.: DRGONEC, J.-HOLLÄNDER, P.: *Moderná medicína a právo*, Bratislava: Obzor, 1998, s. 125.

34 Pozn. autora.

35 Porov.: LACA, L.: *Právne a etické aspekty transplantácií*. In: *Zdravotnícke noviny*. Bratislava: Sanoma Magazines Slovakia s.r.o., č. 34-35, 1996, s. 2.

36 Pozn. autora.

37 Porov.: čl. 7 ods. 2 a nasl. odborného usmernenia z roku 2006.

potvrdená jedenkrát vykonanou mozgovou panangiografiou, kde sa potvrdilo selektívne zastavenie cerebrálnej cirkulácie.³⁸

Horeuvedené kritériá sú v súlade s legislatívou Európskej únie a smernicami Európskej dializačnej a transplantáčnej spoločnosti a Európskej spoločnosti pre orgánové transplantácie. Cieľom tejto zmeny je možnosť klinicky diagnostikovať mozgovú smrť aj u potenciálnych darcov, u ktorých aj pri ťažkom mozgovom poranení nezlučiteľnom so životom, nedochádza ku kompletnej zástave mozgovej cirkulácie.³⁹ Dôkazom selektívneho zastavenia mozgovej cirkulácie⁴⁰ je pritom práve sériografická panangiografia ako angiografické vyšetrenie, ktoré dokazuje skutočnosť, že mozgové cievy nie sú priechodné. Zmena v povinnosti potvrdenia nezvratnosti všetkých mozgových funkcií sa prejavila aj v pozmenenom obsahu tzv. zápisnice o smrti mozgu.⁴¹

Zák. č. 285/2002 Sb. je v tomto smere viac podrobnejší⁴² a vzhľadom na právnu istotu osôb zúčastnených na transplantáciách považoval český zákonodarca za potrebné vymedziť bližšie podmienky a postupy pri zisťovaní smrti priamo v zákone.⁴³ Tomuto zákonu bola už v čase jeho prijatia vytýkaná prílišná podrobnosť. Odôvodňovaná bola tým, že stanovenie smrti mozgu je vysoko špeciálny medicínsky úkon, preto fakt, že to, ako sa má správne stanoviť, nemá byť v zákone, lebo to nie je vecne správne. V zákone by malo byť len napísané, že sa musia dodržať všetky pravidlá, ale to, ako sa mozgová smrť stanoví, by malo byť vo vyhláske zákona.⁴⁴ Uvedená právna úprava neobsahuje rozoberané všeobecné pravidlo, ktoré je uvedené v zák. č. 576/2004 Z. z., čo by prispelo k jeho väčšej flexibiliti.⁴⁵

Zák. č. 285/2002 Sb. priniesol aj ďalšie zmeny, ktoré sa týkajú napr. času vykonania pitvy mŕtveho tela, ďalej tzv. Národného registra osôb nesúhlasiacich s posmrtným odberom tkanív a orgánov, alebo požiadavku na jasnú dokumentáciu, ktorá musí sprevádzať každý odobratý orgán.⁴⁶

---

38 Pozn. autora.

39 Porov.: LACA, L.: *Súčasná legislatíva transplantácií orgánov, tkanív a buniek*. In: *Orgánové transplantácie: multidisciplinárny časopis pre transplantáčnu problematiku*. Martin: Transplantačné centrum, č. 2, 2005, s. 5.

40 Porov. čl. 1 ods. 3 odborného usmernenia Ministerstva zdravotníctva SR č. SZS-4391/1996-Po o odberech orgánov z tiel mŕtvych darcov (ďalej len odborné usmernenie z roku 1996).

41 Porov.: Príloha č. 1 k odbornému usmerneniu z roku 2006; v zmysle § 52 ods. 4 zák. č. 277/1994 Z. z. a odborného usmernenia z roku 1996 išlo o tzv. zápisnicu o ireverzibilite mozgovej smrti.

42 Pozn. autora.

43 Porov.: BRYCHTOVÁ, K.: *Príspevek k problematice transplantáčného zákona*. In: *Správní právo*. Praha: Ministerstvo vnitra, č. 5-6, 2002, s. 309.

44 Porov.: *Zjištění nepochybné klinické smrti dárce postačí k transplantaci*, 2002, dostupné na: www.zdn.cz, (prístupné 11.5.2008).

45 Pozn. autora.

46 Porov.: KUCHYŇOVÁ, Z.: *Nový transplantáční zákon předpokládá vytvoření registru lidí, kteří odmítají darovat své orgány*, 2002, dostupné na: www.radio.cz, (prístupné 14. 2. 2002); tieto zmeny si zasluhujú osobitnú pozornosť, preto sú v príspevku spomenuté len informatívne.

Čo sa týka druhého okruhu problémov, a to podmienok, za akých je možné odber od mŕtveho darcu vykonať, je ním tzv. predpokladaný súhlas. V súvislosti s touto problematikou treba zdôrazniť, že na vyjadrenie súhlasu s odberom napr. orgánu po smrti sa uplatňujú dva systémy, a to tzv. opting-in system a opting-out system.⁴⁷

V krajinách, v ktorých platí opting-in system, majú právne zakotvenú potrebu súhlasu jedinca na odber orgánu po smrti, pričom ju potenciálny darca musí písomne alebo iným preukázateľným spôsobom vyjadriť, a to ešte počas svojho života. Ak takéto vyhlásenie neurobil, nie je možné odobrať orgány po jeho smrti, alebo inak povedané po jeho smrti mu možno niektorý z orgánov odobrať, ale len vtedy, ak s tým počas svojho života súhlasil. Čiže pokiaľ takéto vyhlásenie neurobí, predpokladá sa, že s odberom nesúhlasí. Preto sa tento systém nazýva aj predpokladaný nesúhlas.

Vo väčšine európskych krajín ale platí opačný systém, pretože je v nich zakotvený predpokladaný súhlas jedinca s odberom orgánov po jeho smrti.⁴⁸ Podstata tohto prístupu spočíva v tom, že ak osoba nesúhlasí s tým, aby jej bol po smrti odobratý orgán, musí to vyjadriť ešte počas svojho života, a to písomne alebo iným preukázateľným spôsobom.⁴⁹ V porovnaní so zák. č. 277/1994 Z. z. však zák. č. 576/2004 Z. z. akceptuje len písomné vyhlásenie.⁵⁰ Zák. č. 285/2002 Sb. naproti tomu vyžaduje tzv. preukázateľný nesúhlas. Nesúhlas sa považuje za preukázateľne vyslovený, nie len pokiaľ je zomretý evidovaný v tzv. Národnom registri osôb nesúhlasiacich s odberom orgánov a tkanív po smrti, ale aj keď zomretý ešte počas svojho života priamo v zdravotníckom zariadení pred ošetrojúcim lekárom a jedným svedkom prehlásil, že nesúhlasí s odberom v prípade svojej smrti.⁵¹

V Slovenskej republike sa takéto vyhlásenie s osvedčeným podpisom u notára posielajú do registra osôb, ktoré vyjadrili počas svojho života nesúhlas s odbermi orgánov, tkanív a buniek po smrti. Uvedený register vedie Ministerstvo zdravotníctva SR.⁵² Ministerstvo zdravotníctva vedením tohto registra⁵³ poverilo Slovenské centrum orgánových transplantácií.⁵⁴ Tlačivo vyhlásenia je možné získať priamo v centre alebo v tzv. regionálnych odberových a transplantačných centrách.⁵⁵ Adresa, na ktorú sa vyhlásenie zasiela, je uvedená priamo v

---

47 Pozn. autora: používajú sa aj výrazy contracting-in a contracting-out system..

48 Porov.: KOLLER, J.: *Transplantácie tkanív vo svete a u nás*. In: Zdravotnícke noviny. Bratislava: Sanoma Magazines Slovakia s. r. o., č. 34-35, 1996, s. 1.

49 Porov.: § 47 ods. 1 zák. č. 277/1994 Z. z.

50 Porov.: § 37 ods. 2 zák. č. 576/2004 Z. z.

51 Porov.: § 16 ods. 1 písm. a) a b) zák. č. 285/2002 Sb.

52 Porov.: § 37 ods. 3 zák. č. 576/2004 Z. z.

53 Pozn. autora: ide o tzv. register osôb, ktoré odmietli darovať orgány a tkanivá (resp. tzv. register nedarcov).

54 Pozn. autora: v skratke SCOT.

55 Porov.: LACA, L.: *Súčasná legislatíva transplantácií orgánov, tkanív a buniek*. In: Orgánové transplantácie: multidisciplinárny časopis pre transplantačnú problematiku. Martin: Transplantačné centrum, č. 2, 2005, s. 5;

tlačive.⁵⁶

V súvislosti s princípom predpokladaného súhlasu je potrebné zdôrazniť predovšetkým jeho výhody. Jeho prednosťou je predovšetkým častejšia a rýchlejšia použiteľnosť pre transplantáciu, predstavuje zvýšenú šancu záchrany ľudských životov.⁵⁷ V prípade štátov s predpokladaným súhlasom napríklad je odberová aktivita hlavne pri pľúcach, srdciach a pečeni až dvojnásobná.⁵⁸

Uplatnenie samotného princípu predpokladaného súhlasu však nestačí.⁵⁹ V súčasnosti u nás dominuje nedostatok vhodných darcov orgánov a tkanív na transplantácie. Preto bol vládou SR v marci 2008 schválený tzv. Národný transplantačný program, ktorého úlohou je o. i. napomôcť eliminovať straty vhodných mŕtvych darcov orgánov alebo tkanív. Toto môžu zabezpečiť tzv. transplantační koordinátori, a to nemocniční koordinátori, ktorých úlohou je vyhľadanie potenciálneho darcu a nahlásenie do regionálneho transplantačného centra.⁶⁰ Koordinátori majú byť z radov anesteziológov a internistov. Doteraz tieto aktivity boli realizované v nemocničných zariadeniach len na voluntaristickej báze, ktorej úspešnosť závisela od entuziazmu zainteresovaných.⁶¹

Predpokladaný súhlas má však podľa jeho odporcov aj nevýhody. Namieta sa, že je pri ňom porušená jedna zo základných právnych zásad, a síce, že mlčanie nemá dôsledky prejavu vôle, pokiaľ nie je stanovené inak. Model predpokladaného súhlasu preto musí mať dostatočnú podporu obyvateľstva, lebo vlastne nepriamo zavádza povinnosť k posmrtnému darcovstvu orgánov.⁶²

Práve táto podmienka je zabezpečená cez transplantačného koordinátora, ktorého úlohou je o. i. informovanie verejnosti o postupoch pri získavaní a transplantovaní orgánov a tkanív, a to najčastejšie cez prednášky, semináre prípadne cez masmédiá. Ide tu vlastne aj o kladné ovplyvňovanie darcovského programu.⁶³

Pozn. autora: v zmysle tzv. Národného transplantačného programu sú nimi transplantačné centrá pri jednotlivých Fakultných nemocniciach; Národný transplantačný program bol prerokovaný a schválený na rokovaní vlády SR dňa 26. 3. 2008.

56 Pozn. autora.

57 Porov.: BRYCHTOVÁ, K.: *Příspěvek k problematice transplantačního zákona*. In: Správní právo. Praha: Ministerstvo vnitra, č. 5-6, 2002, s. 309.

58 Porov.: LACA, Ľ et al.: *Odbery orgánov a transplantácie*, Bratislava: Katedra chirurgie, SPAM 2001, s. 16.

59 Pozn. autora.

60 Porov.: KUBA, D.: *Program orgánových transplantácií: transplantácie na Slovensku*. In: Zdravotnícke noviny. Bratislava: Sanoma Magazines Slovakia s. r. o., č. 12, 2008, s. 7.

61 Porov.: KUBA, D.: *Program orgánových transplantácií: transplantácie na Slovensku: vhodných darcov je nedostatok*. In: Zdravotnícke noviny. Bratislava: Sanoma Magazines Slovakia s. r. o., č. 12, 2008, s. 7.

62 Porov.: BRYCHTOVÁ, K.: *Příspěvek k problematice transplantačního zákona*. In: Správní právo. Praha: Ministerstvo vnitra, č. 5-6, 2002, s. 302.

63 Porov.: LACA, Ľ et al.: *Odbery orgánov a transplantácie*, Bratislava: Katedra chirurgie, SPAM 2001, s. 87-88.

Základnou otázkou pri transplantáciách ex morturo je aj tá, či pozostalí príbuzní majú alebo nemajú právo odmietnuť odber orgánu u potenciálneho darcu orgánu v prípade, keď zomretý nezanechal žiaden doklad o nesúhlase s odberom. Táto situácia je v súčasnosti riešená v dvoch právnych predpisoch. V zák. č. 576/2004 Z. z. a zák. č. 40/1964 Zb. Občianskom zákonníku v znení neskorších predpisov (ďalej len Občiansky zákonník). Pred prijatím odborného usmernenia z roku 2006 ním bolo aj odborné usmernenie z roku 1996, podľa ktorého, ak osoba počas svojho života urobila preukázateľnou formou vyhlásenie o tom, že s odberom orgánu alebo tkaniva zo svojho tela po smrti nesúhlasí, orgány nemožno odobrať.⁶⁴

Zo znenia zrušeného odborného usmernenia aj zo znenia § 37 zák. č. 576/2004 Z. z. vyplýva, že ak zomretý nezanechal žiaden doklad, príbuzní nemajú právo odmietnuť odber orgánov.⁶⁵ Z toho následne vyplýva, že indikácia na odber sa riadi striktne medicínskymi kritériami.⁶⁶ K tomuto záveru by však bolo možné dôjsť aj tak, že v zrušenom odbornom usmernení nie je kogentne uvedené, že orgán z tela mŕtveho nemožno odobrať, ak odber odmietnu príbuzní zomretého.⁶⁷

Ešte pred objasnením skutočnosti, že je tu právna norma, ktorá takýto stav spochybňuje, a to Občiansky zákonník, je potrebné z uvedených rozborov vyvodiť určitý záver. V podstate ide o to, že ak zomretý potrebný doklad nezanechal, práve spoločnosť musí právne definovať, kto rozhodne o odbere. Čiže spoločnosť musí právne definovať, či toto rozhodnutie ponechá najbližším príbuzným alebo právo rozhodnúť si ponechá sama prostredníctvom zdravotníckeho zariadenia, a teda príbuzných bude len konzultovať z dôvodu poslednej vôle zomretého, ale bez ich právneho nároku na odmietnutie odberu orgánov.

Ako už bolo skôr naznačené, v Slovenskej republike platí druhá možnosť, čo je veľmi správne a v čom je vidieť aj správne rozhodnutie v našej spoločnosti, teda je aj odpoveďou na nasledujúce otázky: 1. Je príbuzný schopný vo svojom ťažkom duševnom rozpoležení vnímať okrem svojho aj žiaľ iných a je schopný urobiť primerané rozhodnutie? 2. Môže spoločnosť nechať príbuzného rozhodovať v jej mene o živote a smrti druhého človeka?

My a tiež viaceré krajiny, ktoré na tieto otázky odpovedali negatívne, teda že príbuzní nemajú právo odmietnuť odber, za splnenia podmienky, ktorá už bola spomenutá, teda keď zomretý počas svojho života neurobí písomné vyhlásenie o nesúhlase s odberom, sme pochopili, že na

---

64 Pozn. autora: odborné usmernenie z roku 2006 takéto ustanovenie nemá, ale táto zásada (až na potrebu písomnej formy vyhlásenia) vlastne vyplýva z § 37 ods. 2 zák. č. 576/2004 Z. z.

65 Pozn. autora.

66 LACA, E.: et al.: *Odbery orgánov a transplantácie*, Bratislava: Katedra chirurgie, SPAM 2001, s. 17.

67 Pozn. autora.

konci celej „transplantačnej reťaze solidarity“ stojí človek čakajúci na orgán, ktorý je pre neho nevyhnutný na prežitie. Tým sme sa zaradili k spoločnostiam, ktorých hlavným hľadiskom je zabezpečiť všetkým svojim členom právo na život a zdravotnú starostlivosť, a to podľa najnovších poznatkov vedy.⁶⁸

Názor v právnej literatúre staršieho dátumu pri obhajobe tohto systému zachádza ešte ďalej, keďže hovorí, že živý človek, ktorému sa transplantáciou môže zachrániť život, prípadne úplne navrátiť zdravie, je neporovnateľne cennejší, ako ten, ktorý je smrťou pre spoločnosť nenávratne stratený.⁶⁹ Tento názor je síce logický, ale celkom sa s ním nestotožňujem, ale len z toho pohľadu, že život každého človeka má rovnakú cenu a jeho hodnota po biologickej smrti nemôže byť a nie je nižšia. Daný názor má teda opodstatnenie jedine z hľadiska cieľa, ktorý podporuje.⁷⁰

Ďalším dôvodom, ktorý nemožnosť rozhodovania príbuzných o tejto otázke obhajuje, je aj ten, že vzhľadom na to, že počas života potenciálneho darcu jeho telo patrilo výlučne do jeho osobnej dispozície a ani najbližší príbuzní nemali právo s ním nakladať, je preto prinajmenšom sporné, či vôbec môže mať niektorá z oprávnených osôb právo s takou hodnotou, akou je jeho telo, nakladať.⁷¹ Čo sa týka právnych predpisov, odborné usmernenie i zák. č. 576/2004 Z. z. uvedené dôvody chápe, preto daný systém u nás môže platiť.⁷²

Uvedené dôvody teda jasne hovoria, že právna úprava, ktorá oprávneným pozostalým priznáva právo udeľovať súhlas na odber transplantátu z tela ich mŕtveho príbuzného, nemôže byť vecne správna. Napriek tomu však takáto úprava u nás ešte stále platí, i keď jej obsah je odborníkmi v danej oblasti vykladaný tak, že existujú dôvody, ktoré účinnosť tohto ustanovenia pre odbery orgánov obmedzujú. Týmto ustanovením je § 15 Občianskeho zákonníka, podľa ktorého „po smrti fyzickej osoby patrí uplatňovať právo na ochranu jej osobnosti manželovi a deťom, a ak ich niet, jeho rodičom.“ Z tohto ustanovenia možno vyvodiť, že odber tkaniva či orgánu je možný iba so súhlasom osoby oprávnenej na ochranu jej osobnostných práv. Argument, ktorý však hovorí opak, je nasledovný.⁷³

Paragraf 15 vlastne hovorí o ochrane telesnej integrity, teda o ochrane subjektívnych osobnostných práv osoby, ktorá už nie je na žive. No v tomto prípade, keďže ide o mŕtveho človeka, ochrana práva na telesnú integritu uvedená v tomto paragrafe už nemôže smerovať k

---

68 Porov.: LACA, L.: *Právne a etické aspekty transplantácií*. In: Zdravotnícke noviny. Bratislava: Sanoma magazines Slovakia s. r. o., č. 34-35, 1996, s. 2.

69 Porov.: DRGONEC, J.-HOLLÄNDER, P.: *Moderná medicína a právo*, Bratislava: Obzor, 1998, s. 117-118.

70 Pozn. autora.

71 Porov.: DRGONEC, J.-HOLLÄNDER, P.: *Moderná medicína a právo*, Bratislava: Obzor, 1998, s. 117-118.

72 Pozn. autora.

73 Pozn. autora.

ochrane života a zdravia.⁷⁴ Právo na telesnú integritu a osobnostné právo tak smrťou zaniká. Týmto okamihom ale zároveň vzniká originálne osobnostné právo osôb taxatívne vymedzených v § 15 Občianskeho zákonníka na občianskoprávnu ochranu osobnosti zomretej fyzickej osoby. Teda aj mŕtve telo je integrálnou súčasťou osobnosti, a to po celý čas, pokiaľ sú telesné pozostatky človeka individualizovateľné.⁷⁵

Napriek tomu, že právny predpis nevyžaduje súhlas príbuzných zomretého pred vykonaním odberu, transplantáčny koordinátor kontaktuje rodinu zomretého, pohovorí si s nimi a snaží sa ich súhlas k odberu získať. Prax je taká, že ho vo väčšine prípadov získa, a ak náhodu nie, odber sa neuskutoční, a to jednak pre vcítenie sa do pocitov príbuzných zomretého, ale vlastne aj kôli § 15.⁷⁶

Podľa stanoviska odborníka v danej oblasti sa od vykonania odberu upúšťa pri jednoznačnom a ostrom nesúhlase príbuzných, a to z etického hľadiska.⁷⁷

Nie len problematika darcovstva, odoberania ľudských orgánov a tkanív a ich následná transplantácia z tiel mŕtvych darcov ale i z tiel živých darcov prinášala a prináša mnoho otázok. Vzhľadom na svoju dôležitosť si však transplantácie ex vivo zasluhujú osobitnú pozornosť, preto sú v tomto príspevku spomenuté len okrajovo.⁷⁸

Literatúra:

- [1] Brychtová, K.: *Příspěvek k problematice transplantčního zákona*. In: Správní právo. Praha: Ministerstvo vnitra, č. 5-6, 2002, ISSN 0139-6005.
- [2] Drgonec, J., Holländer, P.: *Moderná medicína a právo*, Bratislava: Obzor, 1988.
- [3] Kábrt, V., Valach, V.: *Stručný lékařský slovník*, Praha: Avicenum, 1997, ISBN 8021704942.
- [4] Koller, J.: *Transplantácie tkanív vo svete a u nás*. In: Zdravotnícke noviny. Bratislava: Sanoma Magazines Slovakia s. r. o., č. 34-35, 1996, ISSN 1335-4477.
- [5] Křepelka, F.: *Evropské zdravotnické právo*, Praha: LexisNexis CZ s. r. o., 2004, 135 s., ISBN 80-86199-82-7.
- [6] Kuba, D.: *Transplantačná a odberová aktivita 2005*. In: *Orgánové transplantácie: multidisciplinárny časopis pre transplantáčnu problematiku*. Matrin: Transplantačné

---

74 Pozn. autora.

75 Porov.: VLČEK, R.– HRUBEŠOVÁ, Z.: *Zdravotnícke právo*. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko, EPOS, 2007, s. 168.

76 Pozn. autora: táto informácia je získaná v rámci osobného rozhovoru autorky s primárkou anesteziologicko-resuscitačného oddelenia, vykonávajúcej zároveň funkciu nemocničného transplantáčného koordinátora.

77 Porov.: LACA, L.: *Súčasná legislatíva transplantácií orgánov, tkanív a buniek*. In: *Orgánové transplantácie: multidisciplinárny časopis pre transplantáčnu problematiku*. Martin: Transplantačné centrum, č. 2, 2005, s. 4.

78 Pozn. autora.

centrum, č. 1-2, 2006, ISSN 1336-7129.

[7] Laca, Ľ et al.: *Odbery orgánov a transplantácie*, Bratislava: Katedra chirurgie, SPAM 2001.

[8] Laca, Ľ.: *Právne a etické aspekty transplantácií*. In: *Zdravotnícke noviny*. Bratislava: Sanoma Magazines Slovakia s. r. o., č. 34-35, 1996, ISSN 335-4477.

[9] LACA, Ľ.: *Súčasná legislatíva transplantácií orgánov, tkanív a buniek*. In: *Orgánové transplantácie: multidisciplinárny časopis pre transplantačnú problematiku*. Martin: Transplantačné centrum, č. 2, 2005, ISSN 1336-7129.

[10] Vlček, R., Hrubešová, Z.: *Zdravotnícke právo*. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko, EPOS, 2007, 319 s., ISBN 978-80-8057-705-6.

Kontaktné údaje na autora - email:

lubica.cehlarova@upjs.sk